

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К – М. 2001. 792 с.
2. Вчені-юристи України : довідник. Київ : 1998. 609 с.
3. Доктори наук і професори Національної академії внутрішніх справ України : довідник / Автор-упоряд. : О. С. Гордецький. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. 84 с.

КРИВИЦЬКИЙ Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМАЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРАЦІВНИКІВ КАФЕДРИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Перед кожною країною час від часу постає необхідність здійснення реформ у тій чи іншій сфері суспільного життя. Крім того, обов'язковими є такі етапи розвитку суспільства, коли виникає потреба в системних реформах, спрямованих на глибоку перебудову всіх сторін соціальної життєдіяльності. Така необхідність може бути зумовлена різними факторами, такими як духовний та інтелектуальний розвиток людства, зміна природних умов, науково-технічний прогрес, вплив світових процесів і міжнародних суб'єктів, зовнішня загроза тощо. Протягом ХХ ст. саме реформи, а не природний відбір, забезпечували інституційні та структурні зміни в більшості країн світу. Вони визнані найбільш оптимальним вектором прогресивного поступу суспільства. Навіть докорінні перетворення в ньому здійснюються за допомогою комплексу реформ у всіх основних сферах суспільної дійсності [1, с. 37].

Як слушно відмічає ізраїльський історик Ю.Н. Харарі, будь-яка спроба опису характеристик сучасного суспільства схожа на визначення кольору хамелеона. Єдиною характеристикою, в якій ми можемо бути впевнені, це безперервні, постійні зміни. Люди вже звикли до цього. Більшість із нас вважають суспільний лад чимось гнучким, який ми можемо легко змінювати та покращувати за бажанням. Основною обіцянкою досучасних правителів своїм підданам було захистити традиційний лад або навіть повернутися до якоїсь втраченої золоті доби. В останні два століття державні діячі та політики переважно обіцяють виборцям зруйнувати старий світ і побудувати на його місці кращий. Навіть найконсервативніші політичні партії не закликають просто залишити все без змін. Усі вони обіцяють соціальні реформи, освітні реформи, економічні реформи – й часто здійснюють ці обіцянки [2, с. 457].

З огляду на це та в контексті розробки теорії правової реформи певної

значущості набуває опрацювання реформаційної проблематики в наукових працях працівників кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ. Актуальності темі наукової статті, запропонованої для публічного обговорення, додає відзначення в цьому році 100-річчя Національної академії внутрішніх справ (*далі – академія, НАВС*). Адже святкування ювілейної дати – не лише чудова нагода для отримання щирих привітань і побажань, а й можливість підвести підсумки сторічного поступу та визначити напрями подальшого розвитку як академії в цілому, так і окремих її структурних підрозділів, зокрема кафедри теорії держави та права.

З урахуванням енциклопедичного [3, с. 68] та нормативно-правового [4] визначення кафедри, остання є основним, базовим структурним елементом закладу вищої освіти, засобом реалізації різнопланових завдань вищої школи. Важливим аспектом діяльності кафедри є її науково-дослідна робота. Цей вид активності, спрямований на здобуття нового знання в його різних формах з використанням апарату і методів науки. Вона є інструментом реалізації та розвитку креативного потенціалу особистості, створює умови для творчої активності, спонукає до прагнення пізнати нові факти. Її результатом є інтелектуальний продукт. За своєю суттю науково-дослідна діяльність поєднує, «цементує» навчання, пізнання, практику та комунікацію: навчання, оскільки спрямована на засвоєння нового досвіду в спеціально створених умовах; завдяки пізнанню з'являється нове знання про світ; практика формує досвід професійної діяльності; спілкування (ділове, колективне й особисте). У сучасних умовах у провідних вищих навчальних закладах світу чітко простежується тенденція до органічного поєднання наукових досліджень і процесу викладання. Тому чим міцніше сплав науки й освіти, тим більший потенціал успішного розвитку має заклад вищої освіти, а там, де зв'язок цей слабшає, є загроза падіння рівня і наукової, і педагогічної діяльності. За влучним твердженням німецького вченого-педагога XIX ст. Ф.А. Дістервега, без прагнення до наукової роботи педагог неминуче потрапляє у владу трьох педагогічних демонів: рутини, банальності та механічності [5, с. 16 – 19].

За період свого існування кафедра теорії держави та права НАВС має суттєві напрацювання як стосовно проведення фундаментальних наукових досліджень, так і прикладних, а також освітніх методик і технологій. Її фаховий авторитет відомий і визнаний у вітчизняному співтоваристві. Працівниками кафедри налагоджена та підтримується тісна співпраця з багатьма вітчизняними та зарубіжними науковими установами та освітніми закладами. Сьогоднішня кафедра теорії держави та права – це система організації різноманітних освітніх, наукових і методичних заходів, а також службових завдань, проведення науково-дослідної роботи та моніторингу якості освіти тощо. Наразі актуальними для кафедри залишаються питання відомчої вищої освіти, реалізації нових освітніх стандартів, структури та змісту навчальних дисциплін, пошуку способів удосконалення методики навчання, сучасних підходів до післядипломної освіти [6, с. 4]. Не оминули своєю увагою працівники кафедри теорії держави та права різних історичних поколінь питання суттєвих перетворень, прогресивних змін державно-правових явищ і процесів.

Так, В.В. Копейчиков і В.С. Шилінгов осмислюють гуманістичні засади правової реформи, оскільки одним з головних її завдань є утвердження принципу гуманізму в усіх сферах правового регулювання суспільних відносин. Не менш важливим є правильне розуміння гуманізму, який не має нічого спільного ні з уседозволеністю, ні з всепрощенням, з позицією «що хочу, те й роблю». Дієвим корективом забезпечення дійсно гуманної поведінки громадянина та службової особи був і залишається основоположний етичний принцип: «роби так, щоб правило твоїх вчинків могло стати правилом вчинків усіх і кожного», або, що, по суті те саме, «стався до інших так, як ти бажаєш, щоб ставилися до тебе». Гуманізм правової реформи прямо пов'язаний з гуманізмом законодавства, що має бути прийнято у процесі реформи й є одним з найважливіших її складових. Вчені резюмують, що гуманістичні основи правової реформи виявляються також у забезпеченні правильного співвідношення закону з системою підзаконних актів і неприпустимості його підміни цими актами, зокрема відомчими інструкціями [7, с. 15 – 17].

Не втрачають актуальності критично-об'єктивні судження В.В. Копейчикова про те, що Україну все частіше згадують як «базис застою», де лише декларують перетворення, проте не здійснюють жодних значущих реформ. Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» від 3 лютого 1994 р. лише підтверджує такий висновок. Кожна реформа повинна мати наукове підґрунтя, а реформа державного управління й поготів. Вона не може бути орієнтована на інтереси окремих осіб і груп, незалежно від їхнього соціального статусу. Далекоглядність поглядів В.В. Копейчикова вражає своєю прогресивністю. Ще на стадії розробки проєкту чинної Конституції України науковець наполягав на ідеї створення місцевого самоврядування не як симбіозу державних органів з населенням, а повноцінної суспільної одиниці – громади, що на законній основі, за допомогою своїх самоврядних органів розв'язує нагальні потреби, задовольняє інтереси місцевих жителів. Ототожнення в одній організаційній структурі самоврядних і державних начал не зможе змінити суті речей, не дасть реформам з децентралізації повноцінно запрацювати в країні [8, с. 193].

У свою чергу С.Д. Гусарев досліджує актуальні питання реформування вітчизняної правової освіти [9], юридичної діяльності [10] та медичного законодавства [11]. Новий етап розвитку національної правової системи України передбачає здійснення багатьох реформаторських заходів, які б узгоджувалися з сучасними демократичними стандартами у сферах державного управління, законодавчої, правоохоронної діяльності тощо. Серед завдань, що постають на цьому шляху, на особливу увагу заслуговує піднесення на якісно новий рівень функціонування системи юридичної освіти. Аналізуючи проблематику стану розвитку юридичної освіти в Україні на початку XXI ст., дослідник зазначає, що за своїм змістом найактуальнішими є проблеми, що умовно можна диференціювати на такі групи: 1) проблеми забезпечення належного рівня професіоналізму професорсько-викладацьких кадрів та оптимальної кількості вищих навчальних закладів юридичного профілю; 2) впровадження нових форм і методів навчання, критеріїв оцінки в підготовці фахівців, змісту та якості

юридичної освіти; 3) подальшої гуманізації, демократизації та практичної спрямованості навчання, а також доступності юридичної освіти. При цьому, використовуючи системний підхід у вирішенні зазначених вище проблем, як методологічну вимогу слід взяти за основу те положення, що реформа юридичної освіти повинна розглядатися в якості складового елементу правової реформи в Україні [9, с. 38 – 41].

Заслужують на увагу міркування С.Д. Гусарева про те, що однією з визначальних причин повільного реформування суспільства є певне відставання правової системи, законодавства від його потреб, невідповідність правової реформи потребам правового впливу на економічні, соціальні перетворення. Першопричиною такої неузгодженості є наявність суттєвих ідеологічних суперечностей між старим і новим типами правової системи, відсутність єдиного стратегічного напрямку у проведенні правових перетворень [10, с. 274]. Це знаходить свій прояв у реформуванні медичного законодавства. Прийняття Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 р. № 2168-VIII, де визначено порядок здійснення державної підтримки медичного обслуговування населення, отримало як схвальні, так і негативні оцінки в суспільстві, в тому числі серед представників правничої науки, які досліджують проблеми медичного права. Таку неоднозначність ставлення до законодавчих змін учений пояснює різними чинниками, серед яких: надмірна тривалість реформ (політичної, економічної, правової) в Україні та відсутність відчуття їх завершення; низький рівень довіри громадян до реформаторського курсу влади, яка проголосила медичну реформу; радикальний характер трансформацій, запропонованих у реформі, внутрішнє несприйняття яких на психологічному рівні можна пояснити відсутністю адекватних ситуацій правових та економічних гарантій [11, с. 14].

Окреме місце в реформаційному науковому доробку викладачів кафедри теорії держави та права академії посідають питання історичних передумов запровадження, мети та моделі реалізації конституційно-правової реформи в Україні, її співвідношення з правовою політикою [12, с. 49]. Підводячи підсумки аналізу можливих моделей втілення конституційно-правової реформи в Україні, О.Я. Лапка відмічає, що чи не єдиним, найбільш дієвим способом її реалізації видається затвердження нової редакції Конституції України органом представницької установчої влади. Ним можуть бути Конституційні або Законодавчі збори (Асамблея). При цьому в чинному Основному Законі України відсутня будь-яка згадка про орган установчої влади і можливість схваленням ним змін до Конституції, в тому числі – затвердження нової редакції Конституції України [13, с. 81]. У контексті конституційної реформи Н.П. Харченко пропонує здійснити уніфікацію основних «інформаційних понять», критеріїв розрізнення права на доступ до інформації, права на інформацію, права на свободу інформації тощо, а також визначити випадки обмеження цих прав як гарантій їх забезпечення [14, с. 100].

Вельми цінними науковими здобутками науково-педагогічних працівників кафедри теорії держави та права НАВС є праці, присвячені реформуванню правоохоронних органів, зокрема поліції. Імпонує точка зору Н.І. Мозоль про те,

що основним фактором реформування вітчизняних правоохоронних органів повинно бути дотримання прав і свобод людини та громадянина [15, с. 4]. Водночас, на думку М.М. Пендюри, реформування Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади та внутрішнього сектору безпеки держави має відповідати європейським стандартам [16, с. 323].

Отже, на підставі окресленого вище є всі підстави стверджувати, що реформаційна проблематика охоплює сукупність фундаментальних і прикладних питань, пов'язаних з істотними перетвореннями, прогресивними змінами суспільних відносин і носить міждисциплінарний характер. Підвищений науковий інтерес до теорії і практики проведення реформ обумовлюється спробами раціонального управління соціальною динамікою. Реформаційна проблематика займає чільне місце в науковому доробку працівників кафедри теорії держави та права НАВС різних історичних генерацій, а їх предметна, переважно державно-правова, спрямованість обумовлена науковою спеціалізацією, відомчою приналежністю закладу вищої освіти, науковими традиціями та школами, що склалися та розвиваються в академії. Наукові праці викладачів кафедри теорії держави та права, що присвячені реформуванню державно-правових явищ і процесів, становлять важливий елемент історіографії дослідження теорії правової реформи.

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_3_9.
2. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / Пер. з англ. Я. Лебеденка. 2-ге вид. виправ. Харків : Клуб Сімейного дозвілля, 2018. 543 с.
3. Сьомін С. В. Кафедра. *Юридична енциклопедія* : В 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П – С. 2003. С. 68.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.03.2021).
5. Іванова К. А., Лантух А. П. Кафедра як креативний засіб реалізації завдань вищої школи. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 16–20. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/9/part_1/5.pdf.
6. Кафедра теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ: від витоків до сьогодення (до 30-річчя від дня створення) : науково-довідкове вид. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 236 с.
7. Копейчиков В., Шилінгов В. Гуманістичні засади правової реформи: в чому їх суть? *Радянське право*. 1990. № 6. С. 15–18.
8. Кривицький Ю. В. Проблеми правової реформи в науковій спадщині академіка В.В. Копейчикова. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 187–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_1_19.

9. Гусарев С. Д. Актуальні проблеми реформи правової освіти в Україні. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2001. № 3 (12). С. 38–41
10. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : Знання, 2005. 375 с.
11. Гусарев С. Д. Сучасне розуміння гарантій у контексті реформування медичного законодавства України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 13–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuds_2017_4_3.
12. Лапка О. Я. Правова політика та конституційно-правова реформа як її стратегічний напрямок. *Конституція України: шляхи вдосконалення* : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 26 черв. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 47–50. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kmp/zbirnik_materialiv_kruglogo_stolu_250615.pdf.
13. Лапка О. Я. Конституційно-правова реформа в Україні: історичні передумови запровадження, мета та моделі втілення. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління*. 2011. № 4. С. 78–83.
14. Харченко Н. П. Право на інформацію в умовах конституційної реформи. *Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 черв. 2015 р.). Київ, 2015. С. 99–100. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/6779?locale=fr>.
15. Мозоль Н. І. Пріоритетні напрями реформування правоохоронних органів. *Теоретико-правові аспекти державно-правової реформи в Україні* : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 14 лист. 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 4–6. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/11072>.
16. Пендюра М. М. Стан та перспективи реформування Національної поліції як центрального органу виконавчої влади та внутрішнього сектору безпеки держави. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лист. 2017 р.): у 2 т. Т. 1. Київ : Національна академія прокуратури України, 2017. С. 323–325.